

Аудитивний аналіз інтонаційного оформлення стратегічно-тактичних завдань англомовного президентського звернення

В.І. Савчук*

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, м. Переяслав-Хмельницький

*Corresponding author. E-mail: valery_savchuk@ukr.net

Paper received 20.11.15; Accepted for publication 30.11.15.

Анотація. У статті викладено результати експериментально-фонетичного дослідження інтонаційного оформлення текстів промов президентів Сполучених Штатів систематизованих за ситуативно-тематичною ознакою на три типи. Розглянуто залежність просодичного оформлення промови від тематики виступу. Дослідження також дозволило конкретизувати комплекс просодичних засобів, функціонування яких забезпечує ефективне втілення стратегічно-тактичних завдань президента.

Ключові слова: президентський дискурс, інтонація, комунікативна стратегія, тактики, звернення президента, тематика виступу

Вступ. Зацікавленість мовою політики та мовленнєвими практиками представників влади як частини сформованої у середині минулого століття політичної лінгвістики перебувала в колі академічних інтересів ще античних авторів, хоча коріння цього суспільно значущого феномену ймовірно сягають часів появи у людини прагнення керувати, нав'язувати власну думку, а звідси й пошуку шляхів результативного формування й артикулювання громадської думки.

Особливе місце серед існуючих форм публічного політичного мовлення посідає інститут президентства та властивий йому президентський дискурс. Явище, що, з одного боку, має всі родові ознаки політичного дискурсу, з іншого – характеризується набором змістовних компонентів відмінних від тих, що притаманні іншим політичним інститутам. Дослідниками зокрема підкреслюється виконання ним, крім повідомлення і впливу, регулятивної і пізнавальної функцій, взаємозалежність і взаємовплив усної і письмової форми мови, орієнтація на створення позитивного іміджу президента через відсутність умов прямої конкуренції, особливе ставлення суспільства до цього інституту [3, с. 162–163], специфічного жанрового репертуару [11, с. 139] і взаємодії з іншими гілками влади [12, с. 96].

Короткий огляд публікацій по темі. Розгляд особливостей президентської дискурсивної практики, як об'єкт чисельних лінгвістичних розвідок, охоплює широкий міждисциплінарний спектр інтегруючий різні сфери наукового пізнання як от теорії мовної комунікації, лінгвоконцептології, дискурсології, лінгвістики тексту, соціолінгвістичних студій з залученням емпіричних даних політології, риторики тощо [7, с. 352], де розглядаються прагматичний, аргументативний, лексико-граматичний, стилістичний, риторичний [див. напр., 1; 6.; 11] і такі інші аспекти.

Широкого розповсюдження набувають також студіювання президентської риторичної практики у межах когнітивно-дискурсивної парадигми [4], де базовим принципом вважається антропоцентризм, що передбачає переміщення людини у центр дослідження мови та мовлення, та функціоналізм орієнтований на виявлення мети використання тих чи інших мовних засобів і ресурсів комунікації. На перший план таким чином потрапляють проблеми вербалізації інформації й особливості її передачі у процесі спілкування [5, с. 54], а звідси, досить актуальним постає питання розгляду глибинних механізмів, які складають основу вербалізації

комунікативного задуму мовця зокрема у форматі досліджуваних президентських звернень. Основу цього механізму складає комунікативна стратегія як своєрідна матриця оптимального втілення намірів мовця, що регулює зміст інформації яка міститься у тексті, визначає комунікативний ефект який має бути досягнуто, здійснює вибір і комбінування мовних засобів, які забезпечують мовленнєве формулювання задуманих цілей висловлювання [8, с. 45].

Ми не будемо детально зосереджуватися на проблемі стратегій і тактик, лише зауважимо, що попередньо проведений аналіз особливостей президентського дискурсу дозволив виділити властиву досліджуваному формату звернень комунікативну стратегію «збереження іміджу шляхом формування суспільної думки». Натомість звернемося до більш важливого аспекту реалізації цієї комунікативної стратегії і низки тактик, що її реалізують.

Зазначимо, що попри розуміння ролі просодії, яка слугує свідомим та навмисним знаряддям впливу, забезпечує реалізацію ораторських інтенцій і навіть виконує одну з головних ролей у створенні певного іміджу комуніканта. При цьому характерно, що за допомогою специфічного застосування просодичних компонентів не тільки здійснюється виділення ключових моментів та смисловий розподіл тексту, а й досягається перлокутивний ефект, реалізований засобами інтонації [10, с. 224], недостатньо розробленим, нажаль, залишається питання специфіки функціонування просодичних підсистем в актуалізації стратегічно-тактичної складової англомовних президентських виступів.

Тому, **метою** нашої розвідки було вивчення особливостей просодичної організації висловлень інтегрованих у президентські промови у якості ключових ділянок реалізації стратегічно-тактичних завдань промовця.

Матеріалом статті слугували промови останніх десяти президентів Сполучених Штатів з яких було відібрано 90 зразків найбільш типових висловлень, що актуалізують одну з трьох провідних тактик як частини властивої досліджуваному жанру президентських виступів стратегії збереження іміджу шляхом формування суспільної думки. Подальший аналіз матеріалу здійснювався згідно традиційних методик проведення експериментально-фонетичного дослідження [див. напр., 2, с. 62-69].

Результати і їх обговорення. Оскільки чутливість компонентів просодичної системи мови до різноманіт-

них, часом найдрібніших позалінгвальних чинників, навряд чи може викликати сумніви, одним із пріоритетних завдань будь-якої експериментально-фонетичної розвідки є встановлення мінімальної кількості ознак, які впливають на її варіювання.

Відомо, що виступ політика вибудовується згідно контексту ситуації особливості якої здійснюють значний вплив на специфіку функціонування просодичних засобів [9] та перебуває у тісній кореляції з темою виступу. Аналіз текстів промов-звернень під таким кутом зору показав переважну орієнтацію досліджуваного масиву експериментального матеріалу на економічну, військову та соціально-правову тематику виступів президентів у Конгресі. Подібно до них, найбільш частотною тематикою телевізійних звернень до нації є військові конфлікти та проблеми економічної сфери. Висвітлюване коло питань властиве також й жанру звернень-згод балотуватися з тією відмінністю, що контекстно-ситуативною домінантою цих виступів є передвиборча діяльність президента, що більшою мірою спрямоване на самопрезентацію мовця. Таким чином, за основу систематизації обрано ситуативно-тематичну домінанту звернення. За цим критерієм тексти звернень президентів США класифіковано на такі, що зумовлені електоральною, кризовою та військовою подіями.

Обробка даних результатів проведеного експериментального дослідження свідчить, що реалізації тонального рівня початку інтоногрупи знаходиться здебільшого у зоні середнього рівня. Другим за частотою зафіксовано низький тональний рівень. При цьому основну частку поширеності середнього рівня тону зафіксовано у випадку актуалізації комунікативних тактик у електоральній ситуації (33,20%). Позаяк збільшення рекурентності низького тонального рівня властива висловленням виголошеним у промовах присвяченим військовим подіям і кризовим ситуаціям (48,91% і 52,77% відповідно). Примітною подібна відмінність є також у випадку з частотою появи середнього підвищеного і високого рівнів початку інтоногрупи. Їхнє функціонування властиве всім досліджуваним комунікативним тактикам ситуативно-тематичною домінантою яких є електоральна риторика і становить майже 14%, що свідчить про досить високий ступінь емоційного насичення. Водночас у промовах за кризової ситуації і роз'яснення військової діяльності США їхня частка не перевищує 5%.

Подібна тенденція зафіксована і у випадку реалізації тональних рівнів завершення інтоногруп. У випадку превалювання кризової і військової ситуативно-тематичної домінанти переважна частка комунікативних тактик їхня реалізації оформлюється низьким (58,69%) і середнім пониженим (23,91%) тональними рівнями. Натомість комунікативні тактики реалізовані за електоральної ситуації виявляють більше варіювання цього показника за рахунок майже рівновеликої рекурентності низького (38,27%), середнього пониженого (22,22%) і середнього (20,37%) рівнів.

У результаті проведеного експериментального дослідження встановлено, що типовими для висловлень у ситуації кризової і військової тематики є функціонування низького рівного (45,20%) та середнього рівного (27,39%) передтакту. У той час як для промов виголошених у ситуації передвиборчої діяльності президента

є обернено пропорційною – низький рівний передтакт складає 27,39%, середній рівний 45,63%.

Результати узагальненої оцінки аудиторями руху тону на різних ділянках шкали показали, що у такті він має приблизно однакову частку рівного (46,66%) та низхідного напрямів (42,66%) у випадку актуалізації комунікативних тактик у ситуації з військовою тематикою виступу, переважання рівної (78%) властиве кризовим промовам. Натомість електоральна ситуативно-тематична домінанта характеризується більшою частотою низхідного (64,56%) порівняно з рівним (23,62%) тонами. Водночас, для усіх типів найбільш рекурентним напрямом руху тону у 2-й і 3-й ритмогрупах є низхідний (понад 80%). Функціонування низхідного тону зумовлене, по-перше, необхідністю виділити наступне семантично найважливіше слово в інтонаційній групі. По-друге, низхідний рух тону надає звучанню впевненого, рішучого, безапеляційного характеру. Подібне пояснюється тим, що промови цього типу виголошені президентами здебільшого перед членами Конгресу, що й зумовлює необхідність надання мовленню більшої переконливості, і, відповідно, низхідного руху тону.

Аудитивний і акустичний аналізи частоти типів шкал дозволяють говорити про найвищу рекурентність поступово спадної ступінчастої шкали (28,00%) та рівної (низької (18,66%) і середньої (14,56)) у висловленнях інтегрованих у промови під час кризових ситуацій і військових дій як актуалізаторів досліджуваних комунікативних тактик. Щодо електоральної ситуації то для неї більш рекурентними виявляються поступово спадна ступінчаста (37,30%), спадна ковзна (13,49%) і спадна скадентна (14,28%) шкали. Оскільки ковзна низхідна шкала вважається емоційним варіантом ступінчастої, то їхню високу частотність (сумарно вони становлять 51%), можна пояснити тим, що для ефективного втілення усіх тактичних ліній зумовлених цією ситуацією виступу, мовець змушений докладати більше вимовних зусиль для реалізації стратегії створення іміджу. Тональний діапазон шкали актуалізується у вузькій (43,23%) і звуженій зоні (40,54%) у випадку з кризовими промовами. Військова риторика характеризується домінуванням звуженої зони (73%). Висловленням, що актуалізують комунікативні тактики в ситуації електоральної тематики притаманний вузький (29,60%), звужений (30,40%) і найбільш частотний, середній тональний діапазон (32,00%). Домінуючим в усіх типах висловлень зареєстровано середній тональний рівень початку шкали (32,87% і 35,24%). Разом з тим досить частотним є середній понижений рівень початку шкали (21,91%) у висловленнях кризових і військових ситуацій; і високий (27,86%), що здебільшого маркує комунікативні тактики електоральної ситуативно-тематичної домінанти. Тональний рівень завершення шкали у випадку виступів президентів щодо кризових ситуацій є середнім пониженим (56,16%). У ситуації пояснення необхідності участі країни у військових діях, тональний рівень завершення шкали марковано середнім (63,20%). Для комунікативних тактик, актуалізованих в електоральній ситуації найбільша частка припадає на середній (32,00%) і середній підвищений (24,00%) тональні рівні завершення шкали.

Аналіз висловлень, що реалізують досліджувані комунікативні тактики вказує на значне функціонування середнього підвищеного, середнього зниженого та низького різновидів спадного термінального тону в однаковій мірі притаманних виступам усіх типів (кризова – 62,10%; військова – 54,32%; електоральна – 65,98%). Функціонування цього термінального тону у поєднанні зі спадною ступінчастою шкалою та її варіантом спадною ковзною (загальна частка яких у сукупності складає майже 75%) у вузькому діапазоні сприяє появі у реципієнта, через реалізовані президентом комунікативні тактики, враження про необхідність обрання саме такого курсу дій у ситуації, що склалася.

Аналіз тонального інтервалу на ділянці “передтермінальна частина – ядро” свідчить про переважання нульового тонального інтервалу (майже 60%), незалежно від ситуативно-тематичної домінанти. Крім того, в усіх випадках зафіксовано досить високу частку позитивного вузького (17,24% і 18,30%) і позитивного середнього (12,64% і 10,45%) тональних інтервалів. Подібні закономірно зафіксовані також щодо темпу, який є помірним в усіх типах виступів.

Гучність, у промовах присвячених кризовим і військовим ситуаціям, є помірною і підвищеною з домінуванням останньої (52,80% і 38,99%), що цілком відповідає тому, що у ході актуалізації комунікативних тактик спрямованих на збільшення самопрезентаційного потенціалу президента через контрастне протиставлення чи виправдання власних дій, передається значна частка негативної інформації. Разом з тим, у виступах електоральної ситуації зафіксована досить висока рекурентність гучності високого рівня (32,70%).

Висновки. Отримані таким чином дані вказують на існування специфічного репертуару в арсеналі просодичних засобів мовця, характер яких значною мірою визначається, крім самого типу використовуваної комунікативної тактики, ситуативно-тематичною домінантою виступу, а саме електоральною, кризовою і військовою. Результати проведеного дослідження дозволяють у подальшому виявити специфіку просодичних засобів актуалізації досліджуваної стратегії у президентських промовах-зверненнях залежно від таких чинників як рівень емоційного потенціалу, тип аргументації тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атьман О.В. Риторические особенности президентского дискурса США // Научный журнал *Lingua-mobilis*. – Челябинск, 2009. – № 2 (16). – С. 127–135.
2. Калина А.А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення // Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – 320 с.
3. Коваль І.О. Президентський дискурс: сутність, структура, функції, цілі // Стратегічні пріоритети: Науково-аналітичний щоквартальний збірник. – К.: НІСД, 2012. – №3 (24). – С. 158–164.
4. Кубрякова Е.С. Язык и знание // М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
5. Левицький А.Е. Комунікативні стратегії криз через призму сучасної когнітивно-дискурсивної парадигми // Мова. Культура. Комунікація: Матеріали III-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (Чернівці, 16 квітня 2010 р.). – Чернівці: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, 2010. – С. 53–56.
6. Политическая лингвистика // Екатеринбург, 2007. – Вып. 2 (22). – 188 с.
7. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми // Полтава: Довкілля, 2008. – 712 с.
8. Чернявская В.Е. Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия // М.: Флинта, 2006. – 136 с.
9. Шангереева З.Х. Интонация как средство стилистической характеристики текста в современном немецком языке: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 // М., 1975. – 18 с.
10. Штакіна Л. Тональні конфігурації логіко-сміслової динаміки дискурсу // Наукові записки. – Вип. 96 (2). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – С. 223–228.
11. Campbell, K.K., Jamieson, K. H. Presidents Creating the Presidency: Deeds Done in Words // Chicago: University of Chicago Press, 2008. – 384 p.
12. Hoffman, R.D., Howard, A. D. Addressing the State of the Union: The Evolution and Impact of the President's Big Speech // Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2006. – 211 p.

REFERENCES

1. Atman, O.V. Rhetoric Peculiarities of US Presidential Discourse // *Scientific Journal Lingua-mobilis*. – Cheliabinsk, 2009. – № 2 (16). – P. 127–135.
2. Kalita, A.A. Actualization of Emotional and Pragmatic Potential of Utterance. – Ternopil: *Pidruchnyky i posibnyky*, 2007. – 320 p.
3. Koval, I.O. Presidential Discourse: Essence, Structure, Functions and Objectives // *Strategic Priorities: Quarterly Collection of Scientific Works*. – K.: NISR, 2012. – №3 (24). – P. 158–164.
4. Kubriakova, E.S. Language and Knowledge // M.: *Languages of Slavonic Culture*, 2004. – 560 p.
5. Levytskyi, A.E. Communicative Strategies in the Light of Modern Cognitive and Discursive Paradigm // *Language. Culture. Communication: Materials of the III Ukrainian scientifically practical conference* (Chernihiv, April 16, 2010). – Chernihiv: Chernihiv T.H. Shevchenko National Pedagogical University, 2010. – P. 53–56.
6. *Political Linguistics* // Ekaterinburg, 2007. – Issue 2 (22). – 188 p.
7. Selivanova, O.O. Modern Linguistics: trends and approaches // Poltava: *Dovkillia*, 2008. – 712 p.
8. Cherniavskaia, V.E. Discourse of Power and Power of Discourse. Issues of Speech Impact // M.: *Flinta*, 2006. – 136 p.
9. Shanhereeva Z.H. Intonation as Means of Stylistic Text Characteristic in Modern German: thesis for a candidate of philology: 10.02.04 // M., 1975. – 18 p.
10. Shtakina, L. Tonal Configurations of Discourse Logical Dynamics // *Scientific Notes*. – Issue 96 (2). – *Philological Sciences (Linguistics)*: 2 vol. – Kirovohrad: *RVV Kirovohrad V. Vynnychenko SPU*, 2011. – P. 223–228.
11. Campbell, K.K., Jamieson, K. H. Presidents Creating the Presidency: Deeds Done in Words // Chicago: *University of Chicago Press*, 2008. – 384 p.
12. Hoffman, R.D., Howard, A.D. Addressing the State of the Union: The Evolution and Impact of the President's Big Speech // Boulder: *Lynne Rienner Publishers*, 2006. – 211 p.

Auditory analysis of intonation of strategic and tactical objectives actualization in English presidential addresses

V.I. Savchuk

Abstract. The article presents the results of an experimental phonetic study of intonation peculiarities of US presidents' addresses which were classified into three types according to such characteristics as situation and subject. It also examines how a topic of speech effects its prosodic organization. The study has allowed us to single out a specific set of prosodic means that assist a president in fulfilling his strategic and tactical objectives.

Keywords: *presidential discourse, intonation, communicative strategy, tactics, presidential address, topic of speech*